

ONDANKS CRISIS volop werk

Een enkele keer verschijnt een restauratie-atelier in het nieuws, maar meestal werken restauratoren in de luwte. Voor wie werken ze? Waar bestaan hun werkzaamheden uit? En hebben ze vanwege de crisis minder opdrachten?

IRMA VAN BOMMEL

Door het wegvallen van subsidies kunnen musea geen grootschalige restauratie-opdrachten meer laten uitvoeren. Dat is natuurlijk rampzalig voor ons cultureel erfgoed, maar hebben de restauratie-ateliers hier ook van te lijden? Enkele hadden last van een dipje, maar er komen gelukkig genoeg opdrachten binnen. Van particulieren, bedrijven en gemeenten. Of van musea, kleine opdrachten, bijvoorbeeld voor een tentoonstelling.

Bergeijk

Klooster & Beeld in Bergeijk was enkele maanden geleden in het nieuws. Het atelier had van de gemeente Cranendonck (Budel en omstreken) opdracht gekregen onderhoud te plegen aan alle buitenbeelden. Klooster & Beeld heeft bij meerdere gemeenten een onderhoudscontract, onder andere bij Valkenswaard, Veldhoven en zelfs Zevenaar. Dit betekent dat per gemeente de beelden eens in

Klooster en Beeld van Jack van Bommel en Elly Verrijt. Foto's: Piet den Blanken.

onderhoud voorkomt **VANDALISME**

de drie jaar gecontroleerd, ter plekke schoongemaakt en eventueel bijgewerkt worden. Bronzen beelden worden in de was gezet, ondermeer om vorstschade te voorkomen. Sokkels worden schoongemaakt en in de olie gezet, waardoor opschriften weer leesbaar worden. Ook de omgeving rondom een beeld wordt netjes gemaakt. De ervaring leert dat onderhoud vandalisme voorkómt.

Logboek

Het atelier geeft advies over reparaties. Het uitvoeren van reparaties is natuurlijk afhankelijk van het budget. Maar gelukkig

beseffen veel gemeenten nu dat het belangrijk is collecties in stand te houden. Toch kan het gebeuren dat bij aanvang van een opdracht eerst in kaart moet worden gebracht wat er zoal aan beelden in de openbare ruimte staat. Uniek is dat Klooster & Beeld van elk project een (digitaal) logboek opzet met daarin alle foto's en gegevens over de aanpak en voortgang. Klooster & Beeld, dat nu zes jaar bestaat, wordt gerund door Jack van Bommel en Elly Verrijt. Klooster & Beeld heeft de inboedel overgenomen van het atelier van beeldhouwer Toon Slegers, bij wie Van Bommel vijftientig jaar heeft gewerkt. Daarvóór heeft hij de Academie voor Beeldende Vorming te Tilburg doorlopen en tevens de opleiding Werktuigbouwkunde gevolgd. Ook Verrijt heeft een technische achtergrond en is twintig jaar werkzaam geweest in de glas- en keramische industrie. Daarnaast schildert ze. Tech-

nische kennis is onontbeerlijk om goed advies te kunnen geven, net als affiniteit met kunst.

Oosterhout

Na de lerarenopleiding Tekenen in Tilburg volgde Masja Arnouts de restauratie-opleiding voor schilderkunst aan de Academie in Antwerpen. Twaalf jaar geleden begon ze haar eigen restauratie-atelier in Oosterhout. Daarvoor was ze in dienst bij het Dordrechtse Museum. Daar controleerde ze systematisch de hele collectie schilderkunst, stelde conditierapporten op en voerde vervolgens de nodige conservatie- en restauratiewerkzaamheden uit. Onlangs werkte ze ondermeer voor het Markiezenhof in Bergen op Zoom, het Mastboomhuis in Oud-Gastel en het Grootseminarie Bovendonck in Hoeven. Op dit moment voert ze een inspectie uit bij de collectie schilderijen van de Koninklijke Militaire Academie in Breda.

Omkeerbaar

Haar werkzaamheden bestaan uit oppervlakte reinigingen, vernisafname en eventueel oude verflagen verwijderen, scheuren in het doek herstellen, lacunes aanvullen en opnieuw vernis aanbrengen, opnieuw inlijsten en aanbrengen van een achterkantbescherming. Arnouts is van mening dat alles wat je doet omkeerbaar moet zijn: alle herstelwerkzaamheden moeten te verwijderen zijn zonder schade aan het origineel. Dat betekent dat het aanbrengen van retouches niet met olieverf gebeurt maar met een reversibele verf, samengesteld uit lichtechte pigmenten met een bindmiddel. Restauratiewerkzaamheden van lijsten en beschilderde houten beelden voert ze ook uit. Behalve van musea krijgt Arnouts opdrachten van particulieren, bedrijven, verzekeringsmaatschappijen en een kunstuitleen. Ze staat als gediplomeerd restaurator ingeschreven bij Restauratoren Nederland.

Boselie restauratie-atelier.

Nuenen

Lijstenmakerij Foederer was laatst in het nieuws vanwege het 75-jarig bestaan. In 1937 begon Theo Foederer zijn bedrijf in Helmond. Hij leerde het vak aan Eduard Hanssen. Deze gaf zijn vakkenis door aan zoon Roel, de huidige lijstenmaker en restaurator. Een specifieke opleiding voor lijstenmaker bestaat niet, hoewel bij restauratorenopleidingen het restaureren van lijsten wel aan bod

*restauratie moet **OMKEERBAAR ZIJN***

komt. Meestal gaat kennis over van vader op zoon, van leermeester op leerling. In 2009 verhuisde Roel Hanssen naar kunsthandel Art Dumay in Nuenen. De kunsthandel heeft ook een schilderijenrestaurator in dienst. Een samenwerking tussen restauratoren en een kunsthandel zie je vaker; handig alles onder één dak, ook voor mensen die een erfstuk laten taxeren en zich kunnen laten adviseren over schoonmaken, inlijsten en eventuele restauratie. Hanssen restaureert niet alleen lijsten, hij ontwerpt ze ook. Hij maakt nu naam met zijn roestvrijstalen lijst met naadloze verbindingen, uiteraard bedoeld voor moderne kunst. Ter ere van Foederers jubileum heeft Dumay een website gewijd aan de geschiedenis van de schilderijlijst.

Masja Arnouts, Oosterhout.

Den Bosch

Ook Boselie in Den Bosch beschikt over een lijstenrestauratie-atelier. Sander van Boekel volgde een opleiding voor ambachtelijk meubelmaker en ging in de leer bij Hans Boselie, wiens zaak hij intussen heeft overgenomen. Bijzonder is dat Van Boekel niet alleen restaureert maar met behulp van oude technieken ook lijsten maakt. Dat geeft klanten de mogelijkheid een lijst te laten maken die qua kleur en stijl perfect aansluit bij een schilderij. Hij is de enige in Zuid-Nederland, die nog over deze expertise beschikt. De blankhouten lijsten maakt hij op maat. Deze worden voorzien van een aantal lagen krijt en fijne klei, bolo genaamd. Dan volgt egaliseren, vergulden met echt geel- of witgoud, polijsten en lakken.

Het 'sleets' (oud) maken van de lijst vergt een scala aan handelingen en technieken. Eventueel wordt de lijst voorzien van ornamenten van paté, dat bestaat uit een mengsel van krijt, hars, olie, beenderlijm en andere ingrediënten. Maar ook het met de hand steken van de lijst behoort tot de mogelijkheden. Bij restauratie kunnen afgebroken ornamenten worden aangevuld, met de hand of door het maken van een mal. Het op kleur brengen geschiedt met materialen uit de tijd van de lijst. Het vervaardigen van een lijst kost drie tot zes weken.

De Tiendschuur, Tilburg.

aanbrengen van een laag Japans papier. Opnieuw inbinden van boeken en aanvullen of maken van leren banden gebeurt ook.

Helmond

Het Restauratie-Atelier Helmond kent eenzelfde ontwikkeling. In 1984 opgezet voor het gemeente-archief is de onderneming sinds 1993 zelfstandig. Jeroen Rabelink is er restaurator. Hij volgde zijn opleiding bij het Centraal Laboratorium in Amsterdam (nu ICN) en staat als gediplomeerd restaurator ingeschreven bij Restauratoren Nederland. De meeste opdrachten komen van archieven in grote steden en kloosters in Nederland en België. Ze krijgen relatief veel oude stukken te verwerken. De werkzaamheden komen grotendeels overeen met die van de Tiendschuur.

Rabelink vertelt hoe archieven met schimmel eerst schimmelvrij gemaakt moeten worden. Dat gebeurt met gammastraling. Er zijn in Nederland slechts twee instellingen die dat mogen doen, een in Etten-Leur en een in Ede.

Om schimmel te voorkomen is het zaak om bij waterschade een archief in delen in te vriesdrogen. Pas na drie weken is het vocht eruit. Dat bij waterschade haast geboden is, moge duidelijk zijn. De Tiendschuur en Restauratie-Atelier Helmond zijn om die reden beide 24 uur bereikbaar in geval van calamiteiten. ■

24 uren service **BIJ RAMPEN**

Tilburg

Restaureren is niet uitsluitend een zaak van oudere generaties. Studenten van Sint Lucas uit Boxtel lopen her en der stage in restauratie-ateliers, zoals bij de twee grote Brabantse papierrestauratie-ateliers in Tilburg en in Helmond. In Tilburg is in 1979 op initiatief van de gemeente de Tiendschuur gestart, als leer-werkbedrijf, met als doel het gemeente-archief te restaureren. Kees Donkers kwam in dienst als restaurator, Edwin Groenland, de huidige papierrestaurator, ging bij hem in de leer, maar volgt regelmatig cursussen bij Instituut Collectie Nederland. ICN heeft richtlijnen opgesteld voor restaureren en conserveren, o.a. voor het inpakken in zuurvrije materialen. Hoewel er ook schilderijen, lijsten, keramiek, klokken en glas wordt gerestaureerd ligt het accent op het conserveren en restaureren van archieven. Voornamelijk papier, maar ook perkament.

Sinds 2011 leidt directeur Gerwin Leupen de Tiendschuur, die nu een zelfstandige onderneming is die rendabel moet opereren. Dat lukt aardig. Er komen opdrachten van particulieren binnen, maar vooral van archieven. De werkzaamheden bestaan uit het reinigen van de stukken - droog met een gumspons, of nat -, vlakken en eventueel behandelen tegen inktvraat. Ontbrekend papier kan worden aangevuld; aanvezelen heet dat. Doubleren is verstevigen door het

info

www.kloosterenbeeld.nl
atelier.arnouts@kpnmail.nl
www.lijstenmakerijfoedererbestaat75jaar.nl
www.boselie.com
www.tiendschuur.com
www.r-ah.nl (Restauratie-Atelier Helmond)
www.restauratoren.nl